

**2000’li Yıllarda Alman Televizyonun Komedi Furyasında
Etnik Komedi Programı *Was Guckst Du?!* ve Türk Göçmenlerin Temsili¹****Ebru HAN KUNDAKÇI**

Marmara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Bölümü

İstanbul

ebru.han@marun.edu.tr**Özet**

Mizah, birçok araştırmacı tarafından gündelik hayatın içinde sözlü bir sanat olarak görülmektedir ve mizahın tabu olan konuların bir aktarma şekli olabileceğine inanılmaktadır. Etnik komedi, azınlıkların üzerinden yapılan bir mizah türü olarak birçok sosyal, bilimsel tartışmalara yol açmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Batı Avrupa’ya gerçekleşen- özellikle Akdeniz ülkelerinden- göç; kültür ve kimlik anlamında değişikliklere yol açmıştır. Kültürel çeşitlik, Alman televizyon dünyasında da izlerini göstermektedir. *Was Guckst Du?!*, bir etnik komedi programı olarak, Alman televizyon tarihinde bir ilke imza atmıştır. Program sunucusu Kaya Yanar’ın kökeni Türkiye ve Arabistan’a dayanmaktadır. Bu durum programın izleyici kitlesini çeşitlendirmektedir. *Was Guckst Du?!* programı ele alınırken, etnik komedi, etnik mizah, klişe, stereotip ve önyargı gibi kilit kavramlara dayandırılacaktır. Araştırmanın kapsamı; Alman etnik komedi programı *Was Guckst Du?!*’da Türk kimliğinin temsili ve *Was Guckst Du?!* programının yayınlandığı dönemde gündeme gelen özellikle doğu toplumlarına yönelik olumsuz toplumsal konularla bağlantılar kurmaktır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Alman Televizyonu, Etnik Komedi, Stereotip**The Representation of Turkish Migrants on the Ethno-Comedy Programme
Was Guckst Du?! during the Comedy Trend on German Television in the 2000s****Abstract**

According to many researchers, comedy is seen as verbal art in daily life and can also relay taboo themes. Ethno-comedy, which concludes jokes about minorities, caused discussions in social science. After the Second World War, western European countries needed people for labor. Migration workers, especially from the mediterranean areas, were called to replace the need of workforce. Thus, cultural diversity manifests itself on the German television. Cultural differences and ethnicities are discussed on television programmes very often. *Was Guckst Du?!* is the first ethno-comedy programme on German television history. The ethnic background of the creator and moderator of *Was Guckst Du?!*, based on Turkey and Arabia. Kaya Yanar’s ethnic background, provides a vast audience. The analysis of the present study will be base on keywords like ethno-comedy, ethnic jokes, cliches, prejudices and stereotypes. The content of this research relates the representation of Turkish identity with the adverse events caused by eastern ethnicities during the period in which *Was Guckst Du?!* published.

Key Words: Migration, German Television, Ethno-Comedy, Stereotype.

¹Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Bölümü Mayıs 2019 tarihinde kabul edilen “Alman Etnik Komedi Programı *Was Guckst Du?!*’da Türk Kimliğinin Yeniden İnşası” adlı yüksek lisans tezinden özetlenerek hazırlanmıştır.

Giriş

2000’li yıllarda Alman televizyon kanallarında büyük bir komedi furyası meydana gelmiştir. Bu yıllarda eğlence kültürünün de yaygınlaşmasıyla komedi programları hiç olmadığı kadar gelişim ve popülerite kazanmıştır. Almanya İkinci Dünya Savaşından sonra ciddi sayıda işçi göçü almasıyla çoklu kültürel topluma dönüştürmüştür. Çoklu kültürel toplum doğal olarak kitle iletişim araçlarında ve eğlence sektöründe kendini belli etmektedir. Kültür, kimlik, etnisite gibi kavramlar insanların toplumsallaştığı ortamlarda toplumsallaşma sürecince etki eden önemli kavramlardır. Farklı kültürlerde yetişen, farklı etnisitelere sahip insanlar doğal olarak farklı düşüncelere, tutumlara ve davranışlara sahiptir. Gelişmiş sanayilere sahip Batı Avrupa ülkelerine gerçekleşen göç, birtakım problemlere yol açmış ve beraberinde yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Son yıllarda kültürel adaptasyon, entegrasyon, asimilasyon gibi birçok kavram gündeme gelmiştir. “Gastarbeiter” (Türkçe: Misafir işçi) olarak Almanya gibi sanayileşmiş ülkelere Türkiye’den birçok aile göç etmiştir. İki ülke ve kültür arasındaki çatışma, Almanya’da dünyaya gelen nesillerle başlamıştır. Dönemin çocukları aile içi ve sosyal hayat arasında kalmıştır. Çocukların içine doğduğu ailenin sosyo-ekonomik konumu, memleketteyken de düşük düzeydeydi. Genelde taşralarda Türkiye’nin dört bir yanından, Almanya’dan gelen özel davetler ile göç edilmiştir. Bu bağlamda “Almanyalı-Türk” vatandaşı üzerine değinilecektir.

Avrupa ülkelerinde Türk göçmenler, diğer azınlık göç gruplarından ayrı tutulmalıdır. Çünkü göç etme sebepleri tamamen farklıdır. Türkiye vatandaşı göçmenler, Kuzey Afrikalı ya da Güney Asyalı göçmen gruplarından farklı nedenlerle göç etmiştir. Almanya’da yaşayan Türkleri diğer Orta Doğu ve Güney Asya ülkelerinden ayıran unsur, Türkiye’nin eskiden sömürge toplumu olmamasıdır. Türklerin düşünce biçimlerini şekillendiren unsurlar; Atatürk reformları ya da dini açıdan bakılacak olursa, Türkiye Cumhuriyeti’nin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın uygulamaları olacaktır. Ayrıca Türkiye’nin NATO Üyeliği ve Avrupa Birliği’ne aday olması, Türkiye vatandaşlarını Avrupa’ya göç eden Ortadoğu, Kuzey Afrikalı vatandaşların dünyasından ve düşüncelerinden ayıran en temel özelliklerdir. Entegrasyon süreci kolay olmasa da adaptasyon süreci daha hızlı gerçekleşmiştir.

Kaya Yanar, *Was Guckst Du?!* programı ile Alman televizyonunda komedi dünyasına büyük yenilik getirmiştir. İlk kez *Was Guckst Du?!* programı ile Almanya’da “*ethno-comedy*” (Türkçe: Etnik komedi) kavramı ortaya çıkmıştır. Programda çoğunlukla Türk karakterlerine yer verilmiştir.

Günümüzde kitle iletişim araçları arasında en büyük öneme sahip olan ve gündelik yaşamın vazgeçilmez parçası haline gelmiş durumda olan televizyon, Almanya’da entegrasyon sürecini etkileyen önemli etkenlerden biridir. Farklı kültürlerin oluşturduğu toplumsal birliktelik üzerinde televizyon, ortak değerleri yani “kitle kültürü” oluşturacak güce sahiptir. Televizyon kitle kültürünü oluştururken “modernleşme” ve “hegemonya” kavramlarını dikkate alır ve bu bağlamda ideolojik bir aygıt olarak işlev görür. Televizyonda kitle kültürü çerçevesinde, batı toplumlarının yaşam biçimleri iyi ve doğru olarak, göçmenlerin sergiledikleri yaşam biçimleri ise eleştirel olarak ele alınmıştır. *Was Guckst Du?!* programında mizah, azınlık grupların moderniteden uzak davranışları ile oluşmuştur. Azınlık grupların arasından en çok Türk karakterler seçilmiştir. Türk kimliği üzerinden oluşan stereotipler kabullendirilerek etnik komedinin, komedi adı altında birçok etkisi meydana gelmiştir.

Bir kitle iletişim aracı olan televizyon, izleyicileri üzerinde ciddi düzeyde etki etmektedir. Çalışmadaki amaç, bir etnik komedi programı olan *Was Guckst Du?!* da Kaya Yanar tarafından canlandırılan, Almanya’da yaşayan özellikle Türklerin ve farklı etnik ya da kültürel grupların temsili ile toplumda stereotip ve önyargı olgularını tartışmaktır.

“2000’li Yıllarda Alman Televizyonunun Komedi Furyasında Etnik Komedi Programı *Was Guckst Du?!* ve Türk Göçmenlerin Temsili” Çalışmasında Kullanılan Metot

Was Guckst Du?! programında Türk kimliğinin temsili analiz etmek için nitel içerik analizi en doğru araştırma şekli olacaktır. Özellikle doğrudan dile getirilemeyen fakat dolaylı yoldan mizah içinde aktarılan çok anlamlı şakalar nedeniyle nitel araştırmalarda, nicel araştırmalara göre daha doğru tespitlerde bulunulabilecektir.

Çalışmanın örneklemini Alman televizyonuna ait özel bir kanal olan Sat1’de 2001 ile 2005 yılları arasında yayınlanan *Was Guckst Du?!* oluşturmaktadır. *Was Guckst Du?!* programının örneklem olarak seçilmesinin en temel nedeni geniş kitlelere seslenmesi ve özellikle Türk kimliğini temsil etmesidir.

Araştırma sırasında şu sorulara yanıt aranacaktır? Karakterler nasıl görünmektedir? Karakterler nasıl davranışlar sergilemektedir? Karakterler hangi dilde konuşmaktadır? Bir sonraki aşamada programda anlatılan şakalar/fıkralar/satirler “etnik içerikleri” açısından incelenecektir. Sunucu Kaya Yanar ve kültürel kimliği program için ne kadar önemlidir? gibi sorular cevaplanmaya çalışılacaktır.

Programın geçmiş yıllarda yayınlanması sebebiyle erişimi www.maxdome.de ücretli abonelik oluşturularak sağlanmıştır. İzlenen bölümler 2001 ve 2006 yılları arasında Türk kimlik temsilleri ağırlıklı olarak seçilmiştir. Altı sezondan en az her sezonun bir bölümü

seçilerek toplamda onbir bölüm izlenmiştir. İzlenen bölümler: Birinci sezonun birinci bölümü, ikinci sezonun altıncı bölümü, dördüncü sezonun ikinci bölümü, beşinci sezonun onbeşinci bölümü, altıncı sezonun ikinci, üçüncü, beşinci, altıncı, dokuzuncu ve program finali onbirinci bölümüdür.

Almanya’da Türk Göçmenlerin Adaptasyon Süreci

Federal Almanya Cumhuriyeti ortalama 82.5 milyon nüfusa sahiptir. (<http://bevoelkerung.deu.info/>, Erişim Tarihi: 03.04.2019) ve Almanya nüfusunun %4,3’ünü Türk göçmenler oluşturmaktadır. Rakam olarak Almanya’da 3 milyon Türk yaşamaktadır (<https://www.srf.ch/news/infografik/groesste-minoritaet-deutschlands-tuerken-in-deutschlandzahlen-und-fakten>, Erişim Tarihi 03.04.2019).

İkinci Dünya Savaşı’nın sonucunda nüfusun gerilemesi ve 1961 yılında Berlin duvarının inşası iş gücü yeterliliğini durdurmuştur. Batı Almanya *Gastarbeiter* alımı için 1955 yılından 1968 yılına kadar Akdeniz ülkelerinden destek talebinde bulunmuştur. İtalya, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Fas, Portekiz, Tunus ve Yugoslavya’ya “misafir işçiliği” için özel davet raporları gönderilerek, yabancı işçi sayısı hızla artırılmıştır. 1970 yıllarında yabancı işçi sayısı 2 milyona yükselmiştir (Kaya, 2016:45).

1961 ve 1964 yılları arasında Türkiye’den göç edenlerin yaş ortalaması 20 ve 40 yaşları arasındaydı. İlk etapta vasıflı ve eğitilmiş Türk vatandaşları göç ederken, 60’lı yılların ikinci yarısında kırsal kesimlerden “misafir işçi” alımı gerçekleştirilmiştir. Göçün büyük kısmını erkekler oluşturmuştur (Kaya, 2016:47). Daha sonra bu erkekler ailelerini Almanya’ya getirerek düzenlerini kurmuşlardır. 1973 yılında ise misafir işçi alımı sonlandırılmıştır. Türk göçmenlerin Almanya’da ciddi büyümesi, aile birleşimidir.

Almanya’ya göç eden Türklerin sosyal statüleri yükselmiştir. Fakat gerek yerli Almanlar gerekse Türkiye’de çevreleri tarafından birtakım dışlayıcı davranışlara maruz kaldıkları doğrudur. Sosyal ve kültürel açıdan değişime uğrayan Almanyalı Türkler, Türkiye’de “yabancı”, “Almanca” ve “kayıp nesil” gibi birçok yanlış sözcükle ifade edilmektedir.

Almanya’nın karşılaştığı işçi göçü ve kültür göçünde adaptasyon anlamında da zorluklar yaşanmıştır. Türkler Almanlar tarafından genelde *Gastarbeiter* (Türkçe: Misafir işçi) ve *Ausländer* (Türkçe: Yabancı) olarak nitelendirilmektedir (Kaya, 2016:50). Günümüze kadar hala ötekileştirici ve ayrımcılığı çağrıştıran bu terimler yaygın olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’de resmi konuşmalarda “Gurbetçi” ve “Avrupa’daki vatandaşlarımız” kavramı da hala kullanılmaktadır.

Göçmen Türkler için “Almanci”, “Almanyalı” kavramları olumsuz olarak algılanmaktadır. Kültürel adaptasyon ve entegrasyon süreçleri gereği yeni nesiller, batı toplumundan etkilenmiş olarak değişen dil, kılık kıyafet ve gelenek görenekleri nedeniyle, etnik kökenlerinin dayandığı Türkiye gelenek göreneklerine sahip insanlar tarafından reddedilerek “kötü” hatta “kaybolmuş nesil” olarak tanımlanmaktadır.

Almanya’da yaşayan Euro-Türkler (Avrupalı Türkler), yeni memleketlerini yaşam alanı olarak kabul etmişlerdir. Almanya’nın bazı büyük şehirlerinde Almanlar ve Türkler tarafından “Küçük İstanbul” ya da “Küçük Türkiye” olarak adlandırılan, semtler geliştirilmiştir. Sözgelimi, Başkent Berlin’de Kreuzberg ilçesi tam da böyle bir semt haline gelmiştir. Açık hava Pazar alanı, kahvehaneler, restoranlar, fırınlar, giyim mağazaları ve Türkiye’den ithal edilen gıda ürünleri satılan süpermarketler adeta Türkiye’yi andırmaktadır.

Etnik Komedi Programları

Alman televizyonculuğuna geçmeden önce etnik komedi ve etnik mizah kavramlarının tanımını yapmak ve ne tür işlevlere sahip olduğunu açıklamak doğru olacaktır.

Medyada etnik komedi ve etnik mizah çerçevesinde komedi programları sosyal bilimciler tarafından tartışılmış, avantajları ve dezavantajları sürekli masaya yatırılmış, ancak olumlu-olumsuz sonuçları üzerinde ortak bir noktaya varılamamıştır. John C. Meyer “Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication” isimli çalışmasında mizahın retorik işlevlerini araştırmıştır. Etnik komediye ilişkin yapılan araştırmalar seyircide oluşabilecek ayrımcılık hissi riskini detaylandırmak amacıyla sürdürülmüştür. İngiliz Kültürel Çalışmaların temsilcisi Stuart Hall medyada azınlıklar üzerine yapılan mizaha ilişkin her zaman uyarıcı dil kullanmıştır. Hall, siyahîlerin “palyaço” ve “şaklaban” olarak keskin bir stereotip olabilme tehlikesi olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Stuart Hall’a göre komedinin estetik bir tür (*esthetic genre*) oluşu, ırkçıl söylemler için özgür bir alan sunmaktadır (Hall,2012). Aynı görüşü savunan sosyal bilimciler, ırkçılığa dair hicivli söylemlerin ırkçılığın nötrleştirdiğini bildirmişlerdir (Billig 2001: 269; 2005b:30).

İnternet ağlarının sansürsüz ve filtresiz olması “ırkçı” söylemlerin internet ortamında yayılmasına ve radikal sağ gruplar tarafından suiistimal edilmesine zemin hazırlamaktadır (Billig, 2001:270; 2005b:30). Örneğin 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’nde Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırıdan sonra internet ortamında dünya çapında islamofobik fıkra ve şakalar yapılmış ve popüler alay konuları ortaya çıkmıştır.

Simon Weaver etnik kökene dayalı mizah adı altında dile getirilen ırkçı söylemlerin 19. yüzyıla dayandığını belirtmektedir. Bu yıllarda ABD’de *Minstrel Show* ya da *Blackface Minstrelsy* türü eğlence etkinliği yüksek popülariteye sahipti. İlk *Minstrel Show* aslen beyaz

olan Thomas Dartmouth Rice isimli bir müzisyen tarafından oluşturulmuştur. Thomas D. Rice vücudunu siyaha boyarak Jim Crow isimli bir palyaçoğu canlandırmıştır. *Blackface Minstrelsy* ABD'nin Kuzey bölgelerinde 1840 ve 1870 yılları arasında sanayi çalışanları arasında çok popüler bir eğlence etkinliğiydi. *Minstrel Show'lar* gündelik hayatında siyahî tanıdıkları olmayan beyaz insanlara siyahîler üzerine geliştirilmiş stereotipleri tanıtmıştır. Sürekli şarkılar söyleyen, naif ve mutlu köleler olarak tanıtılan siyahiler, aslında ağır koşullarda çalışan kölelerdir. Köleler *Minstrel Show'larda* “beyaz” sahiplerine severek itaat ediyor ve minnet duyuyor olarak gösterilmiştir (Weaver, 2011). Aslında kölelik bu tür eğlence etkinlikleri ile meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Günümüzde televizyon programlarının genelinde arada sırada göçmen ve azınlıklar mizah konusu olmaktadır. Yine de bu programları etnik komedi programı olarak sınıflandıramayız. Kitle iletişim araçları Batı dünyasının demografik değişime uğraması nedeniyle birtakım reaksiyonlar göstermiştir. Özellikle komedi piyasası çok belirgin bir şekilde değişime uğramıştır (Saucedo-Anéz, 2017). Göç toplumunun Batıda gelişmesi ile yeni bir komedi alt türü ortaya çıkmıştır: Etnik komedi. Bu programların sunucuları etnik kökenleri farklı olan komedyenlerden oluşmaktadır (Keding/Struppert, 2006:17). Bu programlarda kültürel yanlış anlaşılmalara ve kültürel stereotipler sahnelenmektedir. Zaman zaman da bu tür olaylara karşı meydan okunmaktadır. Böylece temel konular, kültürel kimlik, iki dil ile yetişen göçmen nesil, din ve göçmen topluluklara karşı ön yargılar olmaktadır (Balirano/Corduas, 2008).

Etnik komedi programlarında etnik/ kültürel farklılıklar ve yanlış anlaşılmalara yer almaktadır. Yerli ve yabancı gelenek ve görenekler ya da kültürel özellikler (stereotip ve klişe) skeç ve fıkraların temel konularıdır. Dilsel araçların rolü etnik komedi skeçlerinde büyük önem arz etmektedir. *Pidgin* etnik komedi programlarında en önemli araçlardandır. *Pidgin* iki dilin buluşmasıyla oluşan melez bir dile denir. Örneğin “Türk-Almancası” (Keding/Struppert, 2006: 18).

Etnik mizah yalnızca *ethno-comedian* (farklı etnik kökenli komedyen) tarafından yapılması ile meşru bir hal alır. Kendisinin de mensup olduğu azınlık etnik bir grup üzerine yaptığı mizah, “özeleştiril mizah” olur. Böylece azınlık gruplara yönelik yapılan mizahın pozitif bir etnik komediye dönüşme şansı artar (Kotthoff 2010, Kuipers 2011a, Pérez 2013).

Kitle iletişim araçlarında etnik mizah ile etnik komedi arasında birtakım farklılıklar mevcuttur. Etnik mizah, toplumda etnik azınlıkları çoğul topluma karşı küçük düşürmek amaçlı ortaya çıkmıştır. Burada anlaşılıyor ki etnik mizah sadece *ethno-comedian* tarafından değil, negatif bir amaçla da olsa yerli mizahşörlere tarafından da yapılmıştır. Paradigmatik bir

örnek 2005 yılında, bir Danimarkalı yazılı basın olan *Jyllands-Posten* tarafından yayınlanan Hz. Muhammed karikatürleridir. Bu karikatürler uluslararası mizah skandalı olarak kabul edilmiştir (Kuipers 2011b). Ayrıca bu olumsuz örnek medya özgürlüğü adı altında, azınlık dinlere karşı bir ırkçılık olarak tarihe geçmiştir.

2000’li Yıllarda Alman Televizyonculuğu ve Komedi Furyası

1990’lı yıllarda “eğlence toplumu” kavramı ortaya çıkmıştır. Komedi programları 1990’larda özel kanalların yaygınlaşmasıyla popüler olmuştur. Almanya’ya bakacak olursak özel televizyon kanalı olan RTL (Radio Télévision Luxembourg)’de yayınlanan *RTL Samstag Nacht* (RTL Cumartesi Gecesi) adlı komedi programının 1993 yılında başlamasıyla, Alman komedi anlayışı ciddi bir değişime uğramıştır.

RTL Samstag Nacht skeçlerden oluşmaktadır. Program genelinde ikisi kadın olmak üzere sekiz oyuncu bulunmaktadır. Cuma geceleri yayınlanan *RTL Samstag Nacht* kaba (günlük kullanımı ile “argo”) bir üslup taşıyan ve cinsiyetçi, küfür içerikli bir skeç programıdır. Bu komedi programı 23 Mayıs 1998 tarihinde final yapmış ve Alman televizyon tarihinin en büyük komedi programı unvanını almıştır (Bleicher, 2003:82).

2001 yılında Alman televizyonunda yayınlanan komedi programlarının hiçbirine benzemeyen bir program türü daha ortaya çıkmıştır. Bu program Kaya Yanar’ın sunuculuğuyla *Was Guckst Du?!* (“Ne Bakıyorsun?”) isimli ethno-comedy (etnik komedi)’dir. Alman televizyonuna etnik komedi türünü getiren Kaya Yanar olmuştur (Gerhards/Klingler, 2003:96).

2000’lerin başında Alman televizyon kanallarında birçok komedi programı ortaya çıkmıştır. Yine özel bir televizyon kanalı olan SAT1 Cuma akşamlarını *Comedy Freitag* (Komedi Cuması) olarak ilan etmiştir. Cuma akşamları en çok izlenenlerin arasında *Harald Schmidt Show* (1998 yılında İbrahim Tatlıses de katılmıştır.), kadın komedyen Anke Engelke’nin sunumu ile *Lady Kracher* ve *Anke Late Night*, altı oyuncudan oluşan *Sechserpackve Dreisten Drei* yer almıştır. *Harald Schmidt Show* dışında bu programların hepsi ağırlıklı olarak skeç ve stand-up’tır. *Harald Schmidt Show* Talkshowdur ve American Late Night şov formatlarındadır (Gerhards/Klingler, 2003:99). Türkiye’de Beyazıt Öztürk’ün sunmuş olduğu “Beyaz Show” gibidir.

Komedi programı olarak toplumsal ve siyasal gelişmeleri ele alan *Sieben Tage Sieben Köpfe* (Türkçe: Yedi Gün yedi Kafa) kabare oyunları şeklinde yedi adet tiyatrocunun tarafından canlandırılmıştır. Bu program 1996 ile 2005 yılları arasında yayında kalmayı başarmıştır.

1999 yılında gündelik hayat üzerine mizah yapan çok popüler bir program ortaya çıkmıştır: *TV Total*. Ünlü komedyen Stefan Raab'ın sunduğu bu program, sadece eğlence amaçlı, özellikle de 14 ile 49 yaş aralığında bulunan seyirci grubuna hitap etmiştir. *TV Total*, “Entelektüel olmayan daha genç” izleyiciler için tasarlanmıştır. Programın çok popüler hale gelmesiyle Stefan Raab 1999'dan 2015 yılına kadar haftanın dört günü yayınlanmıştır (Bleicher, 2003:81).

Kısaca özetlemek gerekirse, Almanya'da 2000 yıllarında ciddi bir “hafta sonu” komedi akımı başlamıştır. Hemen her kanalda (özellikle özel kanallarda) “Primetime” dediğimiz akşam yayın akış saatlerinde neredeyse yalnızca komedi programlarına yer verilmiştir.

Alman televizyonunda birçok komedi programı yüksek gelirli standartların mizahını yapmıştır. Bu absürt ve eleştirel bir şekilde değersiz ve anlamsız gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece izleyiciler kendilerini geleneksel bir televizyon anlayışından soyutlaştırma fırsatı bulmuştur. Komedi bugünkü haliyle mizahın sınırlarını aşmıştır. Böylece birtakım seyirci grupları tarafından ‘olağan’ ve kabul görmüştür. Yeni mizah altyapısını ortaya çıkarmıştır (Hickether, 2008:199).

2006 yılına kadar *Was Guckst Du?!* adlı etnik komedi programı üzerine hiçbir medya araştırması gerçekleştirilmemiştir. Programın toplumun üzerinde oluşturduğu etkisi ve toplum tarafından benimsenmesi ilk 2006 yılında Karin Keding ve Anika Struppert tarafından ele alınmıştır. *Was Guckst Du?!* programının yayına girdiği yıl (2001) iki araştırmacı (Gerhards ve Klingler) programın hangi izleyici kitlesi tarafından izlendiğini araştırmıştır. 2001 yılının Ekim ayında *Was Guckst Du?!* 2.88 milyon izleyiciye ulaşmıştır. Genel izleyici kitlesinin 14 ve 49 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. (Gerhards/Klingler, 2003:99).

Uluslararası bir çalışmada televizyonda izleyicilerin mizah ve eğlence ihtiyaçlarının ne tür programlar ile karşılandığı araştırılmıştır. Yapılan bu çalışmada komedi ve şaka programları 17. sırada yer almıştır. Yaş olarak kategorize edildiğinde sıralamada değişim gösteren komedi programları, 14-29 yaş aralığı izleyicisinde dördüncü sırada yer alırken, 50 ve üzeri yaş izleyicide 23. sırada yer almıştır (Leonity, 2017:83).

Was Guckst Du?!

Alman etnik komedi programı *Was Guckst Du?!* Almanya'da üretilen ilk etnik komedi programıdır. Bu nedenle programın sunucusu Kaya Yanar ülkenin etnik “komedinin bulucusu”, “etnik komedinin yıldızı” ya da “etnik komedinin ikonu” olarak anılmaktadır (Keding/Struppert, 2006). Kaya Yanar vermiş olduğu röportajlarda “etnik komedi” kavramını

reddetmekte, onun yerine “çoklu kültürel komedi” ve “kültür komedisi” terimlerinin kullanılmasını yeğlemektedir. Yanar, programında tek bir etnik kimliğe bürünmediğini aksine Almanların gözünden göçmenleri ve göçmenlerin gözünden Almanları ele aldığı için etnik komedi kavramının onu rahatsız ettiğini belirtmektedir (Spiegel Online, 2002). Kaya Yanar, programın amacının ilk etapta seyirciyi güldürmek olduğunu fakat mizah içinde klişelerin doğruluğunu ya da geçersizliğini ispatlamak istediğini söyler.

Kaya Yanar 20 Mayıs 1973 tarihinde Almanya'nın Frankfurt am Main şehrinde dünyaya gelmiştir. Ailesi aslen Türkiye'nin Antakya ilçesinden olup Türk-Arap kökenlidir. Kaya Yanar, Maintal- Dörnigheim'da büyüyüp; erken yaşlarda tiyatro, sanat ve müziğe karşı ilgi duymuştur. Yanar, 1992 yılında liseyi Frankfurter Heinrich von Gagern Gymnasium okulunda tamamlamış, sonrasında Frankfurt Üniversitesinde felsefe, dil bilimi ve Amerikanistik'e başlayıp bitirememiştir. Liseye ağabeyi ile giden Kaya Yanar, okulda tek Türk öğrencilerin onlar olduğunu ve bu durumun birtakım zorluklara yol açtığını belirtmektedir. Üniversite yıllarında Yanar, birçok işte çalışmış, animatörlük yaptığı dönemde ise sahneye olan tutkusunu keşfetmiştir. 1999 yılında Köln *Comedy Cup* isimli platformda skeçlerde oynamış ve büyük ilgi görmüştür. Geniş kitlelerde ünü ise televizyon sayesinde gerçekleşmiştir. Ocak 2001 tarihinde SAT1 kanalında yayımlanan *Was Guckst Du?!* programı ile bir anda zirveye ulaşmış ve komedi alanında birçok başarıya imza atmıştır. Kaya Yanar 2001'de “Alman Televizyon Ödülünü” kazanmış ve “Alman Komedi Ödülüne” ile “Altın Romy Ödülüne” layık görülmüştür. İki yıl sonra “Yeşil Palmiye Ödülü” verilmiştir. *Was Guckst Du?!* dışında *Kaya Yanar Testet Deutschland* (Kaya Yanar Almanya'yı Test Ediyor), *Made in Germany, Live und Unzensiert* (Canlı ve Sansürlü), *Stars bei der Arbeit* (Yıldızlar İş Başında) ve *All Inclusive* gibi programları bulunmaktadır. 2008'de *Dekker& Adi- Wer Bremst Verliert* (Dekker& Adi- Frene Basan Kaybeder) isimli sinema filminde başrol olarak oynamıştır.

Was Guckst Du?! net 23 dakikalık bir programdır. Etnik mizah çerçevesinde skeçler ve fıkralar yer alan programda çoklu kültürel içerikler bulunmaktadır. *Was Guckst Du?!* Alman Televizyon Ödülü 2001, Avusturya Televizyon Ödülü 2001, Clivis Medya Ödülü 2001 ve Uluslararası Emmy 2001 gibi birçok ödül kazanmıştır.

Was Guckst Du?! programı birçok parçadan oluşmaktadır. Genel olarak Kaya Yanar'ın sunumuyla Stand-up ile önceden çekilmiş skeçler ağırlık göstermektedir. Programın içinde skeçlerdeki başrol her zaman Kaya Yanar'a aittir. Kaya Yanar programda birçok farklı etnik karakterlere bürünmektedir: Türk, İtalyan, Rus vs.

Was Guckst Du?! ismini “Türk-Almancasından” alır. Türkçeye çevrildiğinde *Was Guckst Du?!* “ne bakıyorsun?” anlamına gelmektedir. Fakat Almanya’da özellikle Türklerin Alman dilini deforme etmesinden dolayı argo bir cümle olarak bilinir ve genelde birine sataşılacağı zaman kullanılan bir söylemdir. Sosyal bilimlerde bu tür dil deformasyonlarına *Türk- Deutsch*, yani “Türk-Almancası” denilmektedir.

Kısaca *Was Guckst Du?!* programının yayın prosedürünü anlatmak, programı biçimsel olarak kavrayabilmek adına doğru olacaktır. Her *Was Guckst Du?!* programın başında bir jenerik yer almaktadır. Jenerikte Kaya Yanar, programda yer alan etnik kökenleri farklı olan baş karakter olarak görülmektedir. Oryantalist biz müzik eşliğinde önce sunucu Kaya Yanar olarak, sonrasında sırayla Hindistanlı Ranjid, Rus Falcı Olga, İtalyan Francesco, Türk Hakan ve en sonunda yine kendi kimliğinde sunucu Kaya Yanar olmaktadır. Her bir karakter kendi ülkesine ait şive ve aksanıyla *Was Guckst Du?!* demektedir. *Was Guckst Du?!*’nin etnik mizah içerikli bir program olduğu jenerikte kendini belli etmektedir.

Jenerikten sunucu Kaya Yanar stüdyo orkestrası eşliğinde stüdyoya girer, seyirciler şiddetle alkışlar, sunucu onlara ve kameraya el sallar, el öpücükleri dağıtır ve stüdyoda oturan izleyicileri “Salam und herzlich Willkommen bei...” (selam ve... hoş geldiniz) diye selamlar. Seyirciler sesli bir şekilde selamlamayı *Was Guckst Du?!* diyerek tamamlar. Kaya Yanar bazen “Woher wisst ihr das?” (“Bunu nerden biliyorsunuz?”) diye sorar. Bu selamlaşma bir ritüel haline gelir ve sunucu-seyirci arasında aktifleşen bir iletişim oluşturur.

Kaya Yanar her program başında bir stand-up gösterisinde bulunmaktadır. Stand-up’ın içeriği güncel konularla ilgili olup, genellikle bilimsel araştırmalar, kadın-erkek ilişkileri ya da magazin ile ilgili seyircisini güldürmeye çalışmaktadır. Stand-up’ı bitirdikten sonra Kaya Yanar, üzerinde küçük bir televizyon bulunan çalışma masasına geçmektedir. Çalışma masası kısmında küçük televizyon ekranında dünyadan gülünç görüntüler gösterilir. Bundan sonra program Kaya Yanar’ın önceden çekilmiş skeçlerinden oluşur. Kliplerin arasında Kaya Yanar küçük stand-up’lara yer verir. Programda ne zaman reklam arası verilse sunucu Kaya Yanar, izleyicisine “Guckst Du Weiter!” (“İzlemeye Devam et!”) diye talimat verir.

Was Guckst Du?! programında iletişim, birtakım ritüel haline gelmiş sözcükler ile zenginleştirilmiştir. Kaya Yanar’ın canlandırdığı yukarıda sıralanan karakterler üzerinden klişe sözler geliştirilmiştir. Yanar stand-up yaparken ya da seyirci ile iletişime geçtiğinde örneğin; Hakan karakterinin “Du kommst hier net rein?” (“Sen buraya giremezsin?”) gibi, ya da Türk sürücü kursu öğretmeni Yıldırım’ın sıkça kullandığı “Aufpassen!” (“Dikkat!”) gibi klişe sözler kullanmaktadır. Bu *runninggag*’ler sayesinde yeniden tanıma etkisi ve süreklilik amaçlanmıştır. Bu cümleler sadece program üzerinde bir ritüel olmaktan çıkıp, gündelik

hayatta da kullanılmaya başlanmıştır. Kaya Yanar'ın sesi ile söylenmiş ritüel cümleler özellikle 2000 yılının başlarında, yaygın olan SMS zili olarak satışa sunulmuştur.

Was Guckst Du?! programını özel kılan, sunucu Kaya Yanar'ın programda belirli (Almancaya) yabancı kelimeler, aksanlar ve vurgulamalar arasında kusursuz Almancada konuşması ile karakterler arasında çağrışım ve mizah üretiyor olmasıdır.

Was Guckst Du?! stüdyosu 250 kişilik seyirci kapasitesine sahiptir. Giriş ücreti sekiz Euro tutmaktadır. Giriş ücretinin düşük olması sayesinde her Cuma stüdyo seyirci kapasitesi tam dolmaktadır. Ekranda izleyen seyirci sayısı ortalama üç buçuk milyondur. Hedef kitle 19 ve 49 yaş aralığındadır. Program üçüncü ve dördüncü sezonda yaklaşık dört milyon seyirciye ulaşmıştır. Stüdyoya gelen seyirci kitlesi etnik köken bağlamında her zaman zengin olmuştur. Türk sayısının fazla olmasının sebebi, programın Almanya'nın Köln şehrinde çekiliyor olması olarak gösterilmektedir. Köln'de ortalama beş yüz bin Türk yaşamaktadır. Kaya Yanar programının göçmenler ve Almanlar tarafından eşit düzeyde sevilerek izlendiğini belirtmektedir (Hildebrandt, 2004).

Seyirci *Was Guckst Du?!* programında her zaman aktif tutulmaya çalışılmaktadır. Ekran başında bulunan seyircilerin de stüdyoda oturan seyirciyi görmesi sağlanır. Sunucu hem stüdyodaki seyircisine hem de televizyon başında ki seyircisine seslenmektedir. Programda kimi zaman çekilişler yapılmakta ve seyircilerden klip talep edilmektedir. Böyle durumlarda aktif izleyici kitleden bahsedilebilir.

Was Guckst Du?! programını kısaca bir özet geçmek gerekirse; öncelikle bir etnik komedi programı olan *Was Guckst Du?!* birçok komedi türünü bir arada barındırmaktadır. Bunlar stand-up, skeç, klipler ve çalışma masasında oturan sunucu durumu sayesinde aynı zamanda bir Late- Night Show stilinden de bahsetmek mümkündür. Ayrıca program tek bir isim üzerinden ilerlemektedir; Kaya Yanar. Kaya Yanar'ın canlandığı karakterler kendisi olmakla birlikte çok farklı kültürel bağlamlara dayanmaktadır. Siyasi ve dinsel temalar genelde konu edinilmez, tek istisna programın başında güncel olaylar üzerinden Kaya Yanar tarafından yapılan stand-up içinde sarkastik durumlarıdır. Diğer tüm mizah içerikleri etnisiteye dayalı klişe ve stereotipler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu nedenle *Was Guckst Du?!* programı bir etnik komedi programı olarak kategorize edilmektedir. Yanar canlandığı hiçbir karakterin yargılayıcı ya da küçümseyici olmasını istemediğini her zaman dile getirip, tam tersine programının göçmen ve Alman halkına duyduğu sevginin aynası olduğunu iddia etmiştir. (SPIEGEL online). Kaya Yanar *Was Guckst Du?!* programını şöyle özetlemektedir: “Ben insanların çeşitliğini çok seviyorum. Farklı insanlar, farklı diller, farklı alışkanlıklar... Benim komedim değişik kültürlerin, entelektüellerin ve dinlerin doğal hali ile ilgilidir. Bu

farklılıklara rağmen hepimiz birbirimize ne kadar da benziyoruz (Kaya Yanar kendi komedisi ile ilgili bir yazı: <http://www.messeerfurt.de>).

Was Guckst Du?!'da Yer Alan Türk Karakterler

Was Guckst Du?! programının skeçlerinde en sık kullanılan karakterler Türk karakterleridir. İzlenen on bir bölümde toplam ana karakterler olarak sekiz farklı karakter canlandırılmıştır. Bunlar: Kaya Yanar'ın kendisi, Radyocu Süleyman, Kelal Yıldırım, Hakan, Mehmetfix, İki Arkadaş (isimsiz) ve Hakim Yeşim Ünal. Kaya Yanar kendisini yarı Türk yarı Arap olarak tanımlasa da yaptığı birçok şakada “Biz Türkler” söyleminde bulunmaktadır. *Was Guckst Du?!* programında etnik köken olarak en çok Türk karakterlere yer verilmesinin iki sebebi vardır. Birincisi; program sunucusu Kaya Yanar'ın etnik kökeninin yarısının Türk olmasıdır. İkincisi; Almanya'da göçmenler arasında nüfusu en kalabalık olan kökenin Türk olma ihtimalidir. Böylece sadece temsil edilen büyük bir kitle değil, aynı zamanda hedef izler kitle de Almanya'da yaşayan Türkler olacaktır. Hakan ve Kelal Yıldırım programın en eski karakterleridir. 2001 yılında yayınlanan ilk sezondan itibaren 2006 yılındaki son sezona kadar canlandırılan Türk karakterleridir. Kaya Yanar röportajında Hakan ve Kelal Yıldırım karakterlerinin kurgusal biyografilerinden şu şekilde bahsetmektedir:

Hakan: “Hakan Frankfurt şehrinde yaşayan en gözde diskoteklerde güvenlik görevlisi (Türsteher) olarak tanınır. Kaba, asabi ve sinirli karakteri nedeniyle zaten kurumsal bir şirkette çalışamaz. Hakan'ın tutkusu arabasıdır.

Kullandığı dil bozuk ve kaba “Türk-Almancası”dır. Ayrıca Hakan kadınlara düşkün bir karakterdir, fakat onlara her zaman nazik davranmaz. Hakan özgüveni yüksek, dominant ve sinirli bir yapıya sahiptir. Genelde Hakan aklıyla değil, fiziksel güç kullanarak problemleri çözmeye kalkar. Hemen her bölümde de şiddet uygular.

Kelal Yıldırım: “Kelal uzun yıllardır Almanya'da yaşayan bir aile babasıdır. Kendisi bir ehliyete sahip olmamasına rağmen, 15 yıl önce Köln'de bir sürücü kursu açmıştır. Kelal Yıldırım'ın sadece bir öğrencisi vardır, Winter. Winter sürücü sınavında arabayı uçuruma düşürünce Kelal Yıldırımın sürücü kursu kapatılır. Winter, Kelal Yıldırım'ın kızına aşiktir, bunu öğrendiğinden beri baba Yıldırım kızını Alman olan Winter'den uzak tutmaya çalışır.”Kelal Yıldırım'ın bıyığı ve siyah şapkası onda “Türk aile babası” profilini çizer.

Kelal Yıldırım'ın eşi geleneksel biçimde renkli bir eşarp ile önden bağlıdır. Üzerinde kiremit renkleri ağırlıklı çiçekli bir bluz ve kahverengi yelek, bej etek, aksesuar olarak da Türk geleneklerine uygun altın bilezikleri bulunmaktadır. Skeçte hiç konuşmaması, eşinin ağzına sigara koymasına rağmen düştüğü mağduriyet karşısında hiç tepki göstermemesiyle

pasif bir karakter canlandırmaktadır. Bilindiği üzere batılıların Türk ve Doğu toplumlarda kadının modeline yönelik birçok önyargıları ve stereotip olguları bulunmaktadır. Burada canlandırılan kadın modeli mizah altında aslında bu tür algıları onaylayabilecek güce sahiptir. Kaya Yanar, Yıldırım ailesi skeçlerinde mutlaka kadınlar üzerinden mizah oluşturmaktadır; Kelal Yıldırım'ın eşi ile mutsuzluğu ya da sürekli kızı Ayşe'yi Alman sevgiliden koruma çabası söz konusudur.

Programın yayınlandığı 2000 yıllarının modasına uygun kot pantolon ve bluz, başında ki eşarp ile uyumsuzluğu, aslında Ayşe'nin kültürel arka planı ile bulunduğu ülkenin arasındaki uyumsuzluğu göstermektedir. Ayşe karakteri özgür olmaya çalışırken babasına hiçbir şekilde karşı gelmeyen bir profil sergilemektedir. Yıldırım ailesi erkek egemen bir ailedir. Anne Yıldırım'ın izlenen on bir skeç içerisinde çok az, bazı skeçlerde hatta hiç konuşmadığı tespit edilmiştir. Baba Kelal Yıldırım ise sürekli aileye talimatlar yağdıran güç ve otoriteyi elden kaybetmemeye çalışan ve bulunduğu toplumun kültürüne adapte olmak istemeyen Türk aile babasıdır.

2000 yıllarda Almanya'da birçok namus cinayet haberleri gündeme gelmiştir. Namus cinayetleri genelde Türkiye ve Ortadoğu kökenli aileler tarafından gerçekleştirilmiştir. Mayıs 2005 tarihinde, Almanya'nın başkenti Berlin'de 23 yaşında genç kadın Hatun Sürücü erkek kardeşi Ayhan Sürücü tarafından vurularak öldürüldü. Ayhan Sürücü, ablasının benimsediği batılı yaşam tarzından ailece rahatsızlık duyduklarını ve öldürme kararı aldıklarını ifadesinde belirtmişti. Mahkeme raporlarına göre Hatun Sürücü henüz 15 yaşındayken Türkiye'de kuzeniyle zorla evlendirilmiş. Sürücü karnında bebeği ile Almanya'ya kaçır, fakat ailesi onu rahat bırakmaz ve en küçük kardeşi Ayhan Sürücü'nün ablasını öldürmesi kararı verilir. Ayhan Sürücü Almanya'da dokuz buçuk yıl hapis cezasından sonra Türkiye'ye sürülür. Türkiye'de dava devam eder (www.berlinerzeitung.de).

Hatun Sürücü davası gibi 2000 yıllarında Alman haberlerinde birçok olaylar gündeme gelmiştir. www.ehrenmord.de web sitesinde 2000 yılından 2017'ye kadar mahkeme raporlarıyla birlikte Almanya'da gerçekleşen namus cinayetleri sıralanmıştır. Namus cinayetlerinin Türkiye, Arnavutluk, İran, Irak ve Lübnan asıllı aileler tarafından gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının etkileri neticesinde Alman toplumunda Türkiye ve Orta Doğu toplumlarına karşı oluşan ön yargısal bir durum söz konusudur. Kaya Yanar'ın canlandırmış olduğu Yıldırım ailesinde her ne kadar aile içi fiziksel şiddet kullanılsa da baba Kelal Yıldırım'ın izni olmadan Ayşe'nin kendi istediği biriyle evlenemeyeceği, yetişkin bir birey

olmasına rağmen babasının istediği saatte eve dönmesi gerektiği, giydiği kot pantolonu ile başında ki eşarbin çelişmesine kadar ön yargılara zemin oluşturmaktadır.

Yeşim Ünal ve Oğlu: Hâkim Yeşim Ünal karakter olarak Kelal Yıldırımın eşine benzemektedir. Mahkeme duruşmalarında Yeşim Ünal neredeyse hiç sorular sormaz ve yargılara varmaz. Onun yerine “vasıfsız eleman” olarak gösterilen oğlu Mehmet, mahkemeyi sürdürür. 5. sezonun 15. bölümü özel bir jenerik ile başlar. Mahkemeyi bandanalı, kot pantolonlu fakat siyah cübbeli Kaya Yanar duruşmayı yönetir. Kaya Yanar Yeşim Ünal’ın oğlu Mehmet’i oynamaktadır. Mahkeme başlarken Mehmet, Hâkim masasında duran teybin çaldığı Tarkan’ın Şımarık şarkısı ile dans etmektedir. Genç adam teybi kapatır ve annesine Türkçe “Haydi mama, çabuk, çabuk, buraya gel” diyerek mahkeme salonuna çağırılmaktadır. Savcı, avukat, davalı ve seyircilerin hepsi ayağa kalkar. Hâkim Yeşim Ünal elinde televizyon cihazı ile duruşmaya girmekte ve yerine oturmaktadır. Yeşim Ünal kılık kıyafet açısından geleneksel bir Türk kadını temsil etmektedir. Kelal Yıldırım’ın eşini oynayan oyuncu burada da Yeşim Ünal karakterini canlandırmaktadır.

Hâkim Yeşim Ünal Skecinde protagonistin Yeşim Ünal olması gerekirken, pasif bir Türk kadını ile karşılaşmaktayız. Kadın dış görünüş olarak geleneksel, sosyo-ekonomik düzeyi düşük, cahil bir karakteri canlandırmaktadır. Mehmet, annesinin yerine mesleğini icra etmektedir. Bir önceki karakter analizinde Yıldırım ailesinin erkek egemen yapısını, Yeşim Ünal ve oğlu Mehmet ile tekrar görebilmekteyiz. Kaya Yanar’ın canlandırmış olduğu “Mehmet Karakteri” argo, “Türk-Almancası” konuşan, eğitimsiz Türk sokak serserisini temsil etmektedir. Mahkemede sergilediği tavır saygısız ve hiç profesyonel değildir. Mehmet, Hakan karakteri ile de benzerlikler göstermektedir. Hakan karakteri gibi maço tavırlara sahiptir, ayrıca kadınlara olan düşkünlüğü savcının eşiyile olan münasebeti ile de anlaşılmaktadır.

Hâkim Yeşim Ünal skecini yorumlayacak olursak, Türk kimlikleri üzerinden birtakım bakış açıları sağlamaktadır. Algıda tıpkı Yıldırım ailesinde olduğu gibi ataerkil aile yapısını onaylamaktadır. Türk ailelerinde erkeklerin, yaşça ailenin kadınlarından küçük de olsalar, kadınlar üzerinde hâkimiyet kurabildiklerini mizahi şekilde anlatmaktadır. Ailede kadın hâkim de olsa, statü bağlamında ailenin erkeklerinin daha üst kademedede olması bu durumu değiştirmemektedir.

Radyocu Süleyman: Radyocu Süleyman, radyo yayını yapan entrikacı bir Türk gencidir. En büyük korkulu rüyası homoseksüel hayranlarıdır. “Radyo Süleyman” isimli programın formatı şöyledir: Problemleri olan insanlar Süleyman’ı arayarak dertleşmektir. Entrika seven Süleyman, *Was Guckst Du?!* programının birinci bölümünde karakterini az çok

belli etmektedir. Kaya Yanar genel olarak Türk gençlerini kaba ve argo dil kullanan insanlar olarak canlandırmaktadır. Süleyman da böyle bir karakterdir.

Was Guckst Du?! programında diğer Türk gençleri gibi Süleyman da maço ve argo tavırlara sahiptir. Etik açıdan analiz edildiğinde Süleyman'ın araba teybi sahnesine bakmakta fayda vardır. Bir beze sarılmış araba teybi, izleyiciye cihazın çalıntı olduğu varsayımını oluşturmaktadır. Toplumsal açıdan “araba teybi” çalmak, araba parçalarında en yaygın çalıntı mal olduğu bilinmektedir. Radyocu Süleyman'ın yayınlandığı ilk skeçte evinin ocağında yemeği pişmekte olan bir adam arar. Arayan adam tatilde olduğunu belirtir ve döndüğünde muhtemelen evi yanmış olacaktır. Süleyman bu durumu kendi menfaatine çevirmektedir. Arabada konaklamaya muhtaç kalması ve teybi böylesi trajikomik durumda satabilme ihtimali hoşuna gitmektedir. Burada Süleyman'ın menfaatçi bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Türk Göçmenlerin Programda Temsili

Türk Erkeği: “Was Guckt Du?!” programında Kaya Yanar ya da diğer oyuncular tarafından canlandırılan Türk erkeklerinin hepsi neredeyse aynı özelliklere sahiptir. Programdaki figürlerin büyük kısmı, Kelal Yıldırım dışında, genel olarak genç Türk erkekleri oluşturmaktadır. Hepsinin ortak özelliği Türk-Almancası konuşmaları, kaba, maço ve en önemlisi şiddet yanlısı davranışlarda bulunmalarındır.

Hakan karakteri programın ilk sezonundan itibaren sabit figür olarak son sezonun son bölümüne kadar yer almaktadır. Bu nedenle de kimlik temsili açısından önemlidir. Hakan her ne durumda olursa olsun, sinirli ve kabadır. Hakan'ın *Tagesguck* sunucusu olarak yer aldığı skeçlerde, profesyonellikten çok uzak spikerlik sergilemektedir. Gerçek hayatta resmiyet, tarafsızlık ve diksiyon eğitimi gerektiren spikerlik, Hakan tarafından tüm kuralları yok sayarak icra edilmektedir. Hakan'ın kaba tavırları, her okuduğu habere kendine göre yorumlaması ve iyi bir Almanca yerine “Türk-Almancası” ile haber sunması büyük bir ironidir.

Tagesguck Almanya'nın ilk kanalı olan ARD'nin *Tagesthemen* (Türkçe: Günün Konuları) haber programının uyarlanmasıdır. ARD'nin *Tagestheme* isimli haber programı devlet kanalı olması nedeniyle spiker özelliklerine özenle dikkat edilmektedir. *Was Guckst Du?!* için uyarlanan *Tagesguck*'un logosu ve müziği bile aynı tutulmuştur.

Hakim Yeşim Ünal'ın oğlu Mehmet'te Hakan'a benzeyen çok fazla özelliklere sahiptir. *Tagesguck*'taki resmiyetsizliği, mahkeme duruşmalarında da sürdürülmektedir. Mehmet annesi yerine duruşmaları yönetmektedir, fakat Hakan gibi kesinlikle profesyonel çalışmamaktadır. Mehmet de diğer erkek karakterler gibi “Türk-Almancası” konuşmaktadır,

kaba ve küfürbazdır, ayrıca yasalardan korkmadığı da savcı ve davalılara söylediği hakaret ve küfürlerden kolayca anlaşılmalıdır. Aynı skeçte Mehmet'in kadın düşkünlüğüne de değinilmiştir. Savcının eşiyle yemek yediği günün önceki gecesi Mehmet savcının karısıyla birlikte olduğunu ima etmektedir.

Was Guckst Du?!' da Türk erkekleri üzerinden mizah klişelerden oluşmaktadır. Türk erkeği kadın düşkündür klişesini sadece Hakan ve Mehmet dışında evli ve aile babası olan Kelal Yıldırım da onaylamaktadır: Altıncı sezonun jeneriğinde, Kelal Yıldırım dansözler ile dans etmektedir.

Türk erkeğinin kaba ve şiddet yanlısı klişesi de hemen her erkek figürünün özellikleri arasındadır. Hakan'ın her fırsatta şiddet uyguladığı üst paragraflarda açıklanmıştır. Mehmet'in de duruşma esnasında "Gösteririm Sana!" gibi tehditkâr cümleleri, şiddetten çekinmediğini göstermektedir. Kelal Yıldırım'ın, kızının erkek arkadaşını döverek evden kovması her yaştan Türk erkeğinin şiddetten çekinmediğini göstermektedir (6.sezon, 5.bölüm).

Was Guckst Du?! programında genelde Türk erkekleri düşük gelirli, eğitim seviyesi düşük, eşleri ile mutsuz, güzel kadınlara düşkün, maço ve kaba olarak gösterilmektedir. Ayrıca yasa dışı, kurallara uymamak gibi önyargılara da sebep olabilecek davranışlara yer verilmektedir. Birinci sezonun birinci bölümünde Radyo Süleyman etik olmayan bir davranış sergilemektedir. Kendi radyo programında, çalıntı araba teybini dinleyicisine sunmaktadır.

Türklerin yasakları çiğnemekte çekinmediklerini, Kaya Yanar, döner etinin imalathane ziyaretinde göstermektedir. Kaya Yanar, Türkleri yasal dışı işlerden çekinmediklerinin önyargısını döner eti imalathane ziyaretinde olumsuz yönde etkilemektedir. İmalathane ziyaretinde imalatçıdan (ismi belirtilmiyor) etin içine katılan baharat karışımının tarifini ister. İmalatçı bir sır olduğunu söylediğinde, Kaya Yanar, Sağlık Bakanlığında mı korktuğunu sorar ve cevap alamaz. İmalathanenin Almanya'da olmasına rağmen, imalatçının ve diğer çalışanların neredeyse hiç Almanca konuşmıyor olmaları ayrıca güvensizlik duygusu uyandırmaktadır. Döner Almanya'da çok yaygın bir fastfood türüdür. Almanya'nın en çok tüketilen fastfood sıralamalarında, her yıl ilk üçün arasında yer almaktadır. Kaya Yanar, stüdyo konuşmasında ana dili seviyesinde konuştuğu Almancayı, tanıtım kliplerinde ise Türk-Almancasını çok kullanması ayrıca dikkat çekmektedir.

Türk Kadını ve Türk Aile Yapısı: İzlenen on bir bölümde sadece dört farklı Türk kadını türü bulunmaktadır. Birincisi Hakim Yeşim Ünal, ikincisi Kelal Yıldırım'ın karısı, üçüncüsü Kelal Yıldırım'ın kızı, dördüncüsü ise futbolcu Costa'nın evine gelen temizlikçi kadın (4.Sezon, 2.bölüm. 5.sezon, 15.bölüm. 6.sezon, 5.bölüm).

Yeşim Ünal mesleği gereği aslında güçlü, ekonomik özgürlüğü elinde ve eğitilmiş bir kişilik olması gerekirken, *Was Guckst Du?!* programında tam tersi olarak canlandırılmaktadır. Mesleği hakim olmasına rağmen oğlu Mehmet tarafından yönetilmektedir. Oğlu, annesi çağırıldığında gelir, konuşmasını istediği zaman konuşur, hatta kendisinin yerine mahkemede kararları verir. Hakim Yeşim Ünal'ı; Türk kadını olarak ele alırsak, eğitim düzeyi yüksek olmasına rağmen pasif, televizyon izleyen ev hanımı olarak görürüz. Giyim kuşam olarak da hakim mesleği ile yakından uzaktan ilgisi yoktur. Başında geleneksel biçimde bağlanmış bir başörtü ile Alman bir mahkemede hakim olabilmesi neredeyse imkansızdır. Oğlu Mehmet, (Aileden bir erkek) üzerinde söz hakkı sahibidir, dolayısıyla söz konusu ataerkil bir aile ilişkisidir.

Aslında Hâkim Yeşim Ünal'ın, ev hanımı olan Kelal Yıldırım'ın eşinden hiçbir farkı yoktur. Kelal Yıldırım'ın eşi kendisi tarafından yönetilmektedir. Eşinin ağzına kızının sigarasını yerleştirmesinde dahi hiç tepki göstermemiş bir karakterdir. Kelal Yıldırım evin baba rolünü ataerkil bir biçimde yaşamaktadır. Ailesi, tamamen onun etrafında bulunan kişiliklerdir. Aileyi yöneten Kelal Yıldırım'dır. Kızı Ayşe Yıldırım'ın Avrupa kültürüne adapte olma isteği alman erkek arkadaşından ve kıyafetlerinden anlaşılmaktadır. Annesinden farklı olarak, kumaş etek yerine her zaman kot pantolon giymektedir. Başörtüsünü aile baskısından takıyor olması, davranışlarından ve babasının baskıcı tavırlarından anlaşılmaktadır.

Türk erkeklerin kadınlar üzerine uyguladıkları baskılar hatta “namus bekçiliği”, *Was Guckst Du?!*'de yer verilmiştir. Kaya Yanar beşinci sezonun onbeşinci bölümünde stand-up konuşmasında bir Türk kızıyla sevgili olduktan sonra arabada cinsel bir macera yaşamının imkansız olduğunu söylemektedir. Yanar: “...zaten her buluşmada ağabey ve erkek kardeşleri arabanın arka koltuğunda yer alacaklardır” der.

Almanya'da temizlik işçisi, halk diline “*Türkische Ayşe*” (Türkçe: Türk Ayşe) ya da “*Türkischeputzfrau*” (Türk temizlikçi kadın) olarak yerleşmiştir. İmkânsızlıklardan dolayı eğitimlerini tamamlayamayan geniş bir X-kuşağı mevcuttur. Erkekler yaygın olarak fabrikalarda çalışmakta, kadınlar ise ev ekonomisine katkıda bulunmak için temizlik işleri ile ekonomik gelir elde etmektedir. Batı toplumlarında Türk temizlikçisi kadınlar; sınıfsal, cinsiyet ve etnik köken bağlamında temel sosyal haklar ve statü olarak düşük olarak kategorize edilmektedir. Kadınlar hemen her toplumda cinsiyet eşitsizliğinden mağduriyet yaşamaktadırlar (Schwell, 2015:102). Bu eşitsizliğin üzerine bir de düşük bir sınıf ve kültürel kimliğin eklenmesi, yaşamları zorlaştırmaktadır.

Almanya’da Yaşayan Türklerin Kültür Çatışması ve *Was Guckst Du?!*’da Yansıması

Almanya’da dünyaya gelen Y-kuşağı çocukları, iki kültür arasında ciddi problemler yaşamaktadır. Okullarda Alman gelenek ve göreneklere ile haşır neşir olan bu kuşak, eve geldiğinde ailelerinin evlerinde kurduğu “küçük Türkiye” ile karşılaşmaktadırlar. Bunun sonucunda Alman medyasına da yansıyan ciddi problemler meydana gelmiştir. Y-kuşağı, adapte olmak istemeyen ve kültürüne sıkıca sarılan X-kuşağı ailesi ile ciddi problemler yaşamaktadır.

Almanya’ya göç eden, Türkiye’nin özellikle doğu coğrafyasından gelen vatandaşlar, kendileriyle birlikte töre, namus, gelenek ve görenek kurallarını da getirirler ve maalesef bu tür kavramlar ailenin kadınları üzerinden ilerlemektedir. Aileden bir kadının, ailenin onaylamadığı, hatta dini, dili farklı olan Alman erkekleriyle evlenmelerine kesinlikle karşı gelinir. Sivilize olmuş batı toplumlarında namus cinayetleri, kan davaları, erkek egemen aile yapısı, gibi kavramlar, algılarda vahşet uyandıran kavramlardır. Her ne kadar *Was Guckst Du?!* programında kadına yönelik fiziksel şiddete yer verilmese de kadının mizah altında baskı altında olup, özgür bırakılmaması, aslında vahşet haberlerin doğurduğu önyargıları tamamen onaylayabilecek güce sahip olduklarını göstermektedir. Batı’da hükmeden göçmen ve İslam korkusunu, yukarıda bahsi geçen olaylar daha da güçlendirmektedir. Alman medyasının da bu tür haberlerin arka planında Türkiye Cumhuriyeti bayrağını resmetmesi, ayrı bir tartışma hatta tez konusu olan “yaftalama” politikası da diyebiliriz. Bu tür vahşet vakaları sadece Türkiye’nin doğusundan göç edenlerin değil, Kuzey Afrika, Güney Asya ve Ortadoğu’dan gelen göçmenler tarafından uygulanan töresel vakalardır.

Günümüzde Almanya’da ve Avrupa’nın diğer ülkelerinde yaşayan Türk aileleri bu klişelerden uzak hayatlar sürdürmektedirler. Y-kuşağının artık yetişkin bireyler olmaları ve özgür yaşamını elde etmesi nedeniyle, “Euro-Türk”lerin yeni bir kültür ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Alman ya da yabancı evlilikler tabu olmaktan çıkmış vaziyettedir. Sosyal medyada Almanya’da yabancı evlilikler sürdüren ve aile hayatlarının işleyiş biçimlerini aktaran birçok fenomen ortaya çıkmıştır. Örnek gösterecek olursak sosyal medya platformu olan Instagram’da da “laTokka” hesabı ile ünlünen ve yüz bine yakın takipçiye sahip olan Yasemin Schmidt’ten bahsedebiliriz. 25 Haziran 2016 tarihinde annesi ve kayınvalidesinin yan yana fotoğrafını paylaşan Schmidt, fotoğrafın altına nasıl evlendiğini ve ailesiyle evlilikten sonra iki buçuk yıl görüşemediğini anlatmaktadır. Ailelerin barışmasıyla, Türk ve Alman ailelerin kültürel anlamda büyük değişiklikler meydana gelmesini de sık sık kaleme almaktadır. Yasemin Schmidt’in Alman eşinden iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocuklarına

Türk ve Müslüman kültürü ile Alman ve Hristiyan kültürünü aynı anda yaşatmaktadırlar. Burada yeni bir kültürün doğuşundan bahsetmek yanlış olmayacaktır.

Was Guckst Du?! programına dönecek olursak, yayınlandığı periyodik dönemi itibariyle Y-kuşağının tam evlilik çağlarında ki döneme denk gelmektedir. Aslında Kelal Yıldırım'ın ailesi içinde yaşanan korkunun ve kızına uyguladığı baskının, Almanya'ya göç eden ailelerin birçoğunda yaşanmış gerçek olaylardan esinlenilerek geliştirildiğini, Yasemin Schmidt gibi örneklerden görebilmekteyiz.

Asıl konumuz Almanya'da gerçekleşen yabancı evlilikler değil fakat “Türk Kimliğinin Yeniden İnşası” için kültürlerarası evlilikler büyük önem taşımaktadır. “Euro-Türkler” olarak adlandırılan Avrupalı Türklerin gündelik yaşam problemleri ve kimlik değişiklikleri sadece evlilik yoluyla evirilmemektedir. İçinde buldukları toplum, iş, okul ve üniversite hayatında Türkiye’de yaşayan Türklere göre bambaşka toplumsal konular ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

Sonuç

Günümüzde küreselleşmenin bir sonucu olarak çoklu kültürel kavram oluşmuştur. Ekonomik nedenler, savaşlar ya da eğitim gibi hayatın gerçekleri, göç faaliyetini doğurmuştur. Türklerin Almanya'ya göç etmesi ve oraya yerleşilmesi, beraberinde yeni kavramların gelişmesine yol açmıştır. “Adaptasyon, “entegrasyon “ve “kültürel değişim” gibi gündelik yaşam problemleri ortaya çıkmıştır. Sosyal hayatta, dil yetersizliği ve kültürel farklılıkların sonucunda, birtakım klişe, stereotip, önyargı gibi algısal unsurlar meydana gelmiştir. Çoğul toplumlar (plural society) azınlıklara ve tam tersi azınlıklar çoğul toplumlara yönelik basmakalıp yakıştırmalar oluşturmaktadır. Bu tür sorunlar sadece gündelik sosyal hayatta değil, doğal olarak medyaya da yansıtılmaktadır.

Televizyon gibi toplum üzerinde ciddi etkilere yol açan kitle iletişim araçlarının, ekonomik ve siyasi yaygın güçleri tarafından yönetildiği bilinmektedir. Modern batı kültürünün sivil ve iyi olduğu inancını aktarabilmek için, azınlık gruplar gibi mağdurlar seçilmektedir. Bu çalışma Alman televizyonu üzerinden ilerlediği için, Alman televizyonunda doğru ve iyi olan yaşam biçiminin, çoğul toplumun yaşam biçimi olduğu etnik komedi programı *Was Guckst Du?!* doğrultusunda gösterilmeye çalışıldığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, eğlence programlarına yansıyan karşılıklı stereotip oluşumları ele alınmıştır. Alman televizyonunda yayınlanan etnik komedi programı *Was Guckst Du?!*, mizah türü olarak çoğunlukla klişelere, stereotiplere ve önyargılara dayanan etnik mizah kullanmaktadır. Programın sunucusu Kaya Yanar, Almanya'ya “etnik komedi” kavramını getiren ilk komedyendir.

Was Guckst Du?! programında Türk kimliği özelliklerinden oluşturulan mizah, toplumda var olan Türkler üzerinde stereotip ve klişeleri onaylar” hipotezi araştırmalar sonucunda doğrulanmıştır. Alman televizyonunda 2000’li yıllarının başında yayınlanan *Was Guckst Du?!* Programı döneminde Müslüman göçmenler birçok olumsuz haberler ile medyada yer almıştır. Kadın ve namus cinayetlerinin yoğun olduğu 2000’li yıllarda, *Was Guckst Du?!*’da temsil edilen Türk karakterlerin, (Türk aile yapısı, Türk kadını ve Türk erkeği kimlikleri) genel Türk kimliği üzerinde yargıları onaylayabilecek güce sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Was Guckst Du?!’da sadece etnik içerikler değil, kadın ve erkeğin toplumsal rol modellerini de sıkça dile getirmek mümkündür. Kısaca hegemonik kadın ve erkek rol modelleri de bu programda mizah içeriğini oluşturmuştur.

Türk televizyonda, *Was Guckst Du?!* gibi etnik komedi programı formatında programlar bulunmamaktadır. Fakat etnik mizah örneği olarak Barbaros Uzunöne’nin “Türk müsün, Canım?” stand-up gösterisini verebiliriz. 17 Mart 2018 tarihinde İstanbul Cadde Bostan Kültür merkezinde katıldığım programda genellikle Azerbaycan Türkçesi üzerine mizah oluşturulmuştur ve toplumsal rol modelleri üzerinden Azerbaycan kültüründen alıntılar ile pekiştirilmiştir.

Etnik mizah yalnızca televizyonda değil, özellikle günümüzde kullanımı yaygın olan sosyal medya mecralarında da, bu tür söylemler için uygun zemin oluşturmaktadır. Denetimi ve kontrolü zor olan internet ortamında etnik söylemlere sıkça rastlanabilir. Televizyonda doğrudan ırkçı söylemlerde bulunulması mümkün değildir, fakat sosyal medya gibi internet mecralarında etnik şaka ve fıkraların “mobbing” boyutuna ulaşmasına engel olunamamıştır ve olunamamaktadır.

Kaynakça

- BALİRANO, Giuseppe/Corduas, Marcella. Detecting Semiotically- Expressed Humour in Diasporic TV Productions. *Humour-International Journal of Humour Research*, 2008.
- BİLLİG, Michael. Humour and Hatred. The Racist Jokes of the Ku Ku Klux Klan. *Discourse & Society*, 2001.
- BİLLİG, Michael. Laughter and Ridicule. Towards a Social Critique of Humour. SAGE Publications, London, 2005.
- BİLLİG, Michael. Comic Rasism and Violence. In *Beyond a Joke. The Limits of Homour*, (Edited by Lockyer, Sharon/Pickering, Michael), Palgrave Macmillan UK, 2005b.
- BLEİCHER, Joan- Kristin. Vom Volkshumor zur Comedy: Streifzüge durch die Humorgesichte des Fernsehens. In *Humor in den Medien*, (Klingler, Walter/ Roters, Gunnar/Gerhards, Maria), Baden- Baden. Nomos Verlagsgesellschaft, 2003.
- GERHARDS, Maria, Walter Klingler. Mediennutzung in Der Zukunft. *Media Perspektiven*, 2003.
- HALL, Stuart. Rassismus und Kulturelle Identitaet. *Ausgewaehlte Schriften 2. Argument Verlag*, Hamburg, 2012
- HİCKETHİER, Knut. Vom Fernseher Kabarett Zur Tele-Comedy. In *Wie Die Welt Lacht*. (edited by Wende, Waltraut). Königshausen&Neumann Verlag, Würzburg, 2006.
- HİLDEBRANDT, Antje. “Die Hakans, das sind Immer Die Anderen”: Der Komödiant Kaya Yanar Über Seine Deutsche Heimat, Türkischen Humor und den Respekt vor Religiösen Symbolen. *Frankfurter Rundschau*, 2004.
- HİLDEBRANDT, Antje. Weisse Socken und Adiletten: Kaya Yanar Über Deutsche Urlauber und den Humor der Türken. Und Wann Für Ihn Der Spass Aufhört. *Berliner Zeitung*- 09-07-2004. Akt. Keding, Karin/ Struppert, Anika. *Ethno- Comedy Im Deutschen Fernsehen*, 2006.
- KAYA, Ayhan. İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.
- KEDİNG, Karin, Anika Struppert. *Ethno-Comedy im Deutschen Fersehen. Internationale Und İnterkulturelle Kommuniletion*. Frank&Timme Verlag, Berlin 2006.
- KOTTHOFF, Helga. *Scherzkommunikation. Beitrage Aus der Empirischen Gespraechsforschung*. Westdeutscher Verlag, Opladen, 1996.
- KOTTHOFF, Helga. *Ethno-Comedy und Riskanter Humor in der Clique. Rassistisch, Einfach Spassig Oder Besonders Cool? In Cross Cultural Europe: Issues in Identity and*

- Communication, (edited by Lewandowska- Tomaszczyk, Barbara, Hanna Pulaczewska), München, 2010.
- KOTTHOFF, Helga, Shpresa Jashari, Darja Klingenberg. Komik (in) der Migrationsgesellschaft. UVK Verlagsgesellschaft Konstanz, München, 2013.
- KUIPERS, Giselinde. EthnicHumourandEthnicPoliticsn in theNetherlands: The Rules andAttraction of ClandestineHumour. InPolitics of Humour. Laughter, InclusionandExclusion in theTwentieth Century, (editedbyKessel, Martina, PatrickMerzinger), University of Toronto Press, 2011a.
- KUIPERS, Giselinde. The Politics of Humour in the Public Sphere: Cartoons, Power and Modernity in the First Transnational Humour Scandal. European Journal of Cultural Studies, 2011b.
- LEONITY, Halyna. (Un)Komische Wirklichkeiten. Springer Fachmedien Wiesbaden, 2017.
- PEREZ, Raul. Learning to Make Racism Funny in the “Color Blind” Era: Stand-up Comedy Students, Performance Strategies and the (Re)production of Racist Jokes in Public. Discourse and Society, 2013.
- SAUCEDO- ANEZ, Patricia Carolina. Deutsche Ethno-Comedy. Zwischen Anti- Rassismus und dem Zusammenprall der Kulturen. In (Un-) Komische Wirklichkeiten, (edited by Leonity, Halyna), Springer Fachmedien, Wiesbaden, 2017.
- SCHWELL, Alexandra. Muslim Rage. When Western Fears Meet Political Humour, Ethnologica Europea, 2015.
- WEAVER, Simon. The Rhetoric of Racist Humour. US, UK and Global Race Joking. Farnham: Ashgate, 2011.

İnternet kaynakları

- Bevölkerung von Deutschland. <http://bevoelkerung.deu.info/>, Erişim Tarihi:03.04.2019.
- Ehrenmorde, 2005. http://www.ehrenmord.de/doku/einsbissechs/2005_Hatun_Sueruecue.php, Erisim Tarihi:04.04.2019.
- Reportagemit Kaya Yanar. www.spiegel.de/panorama/leute/kaya-yanar-im-interview-mein-comedyprogramm-ist-eine-danksagung-an-die-deutschen-a-542524.html), Erişim Tarihi: 16.01.2019.
- Sürücü, Hatun. Berliner Ehrenmord von 2005 wird am Dienstag in Istanbul verhandelt, 2005. <https://www.berliner-zeitung.de/panorama/hatun-sueruecue-berlinerehrenmord-von-2005-wird-am-dienstag-in-istanbul-verhandelt-26960520>, Erişim Tarihi: 04.04.2018.

Türken in Deutschland. <https://www.srf.ch/news/infografik/groesste-minoritaet-deutschlands-tuerken-indeutschland-zahlen-und-fakten>, Erişim Tarihi: 03.04.2019.

Schmidt, Yasemin. <https://www.instagram.com/latokka/?hl=de>, Erişim Tarihi: 15.04.2019.